

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

S. P.: NEŠTO O EVROPSKOJ ODBRANBENOJ ZAJEDNICI

Pitanje ratifikacije ugovora o stvaranju Evropske odbranbene zajednice nalazi se već poodavno u centru pažnje, ne samo evropske, već i svetske javnosti. Pošto ono obuhvata i tzv. *Evropsku armiju*, iz toga proizlazi i njegov prvoklasan značaj u domenu opštih vojno-političkih problema Severoatlantskog pakta. Stoga smatramo da se treba osvrnuti na taj problem, makar i u najkraćim crtama.

Nameće se pitanje zašto je Evropska odbranbena zajednica¹⁾ (*European Defence Community* ili *EDC*) postala aktuelan problem, kada već postoji Atlantski pakt — u okviru koga se mogu rešiti sva zajednička pitanja odbrane koja bi mogla interesovati pojedine evropske države. Postoje bar dva jaka razloga. Prvi je Zapadna Nemačka. Njeno neposredno uključivanje u Atlantski pakt, koje se ponekad pominje kao alternativa, zvuči u priličnoj meri kao pretnja, naročito u ušima Francuza koji imaju razloga da strahuju pred suviše velikom samostalnošću ponovo naoružane Nemačke u okviru NATO-a. Drugi razlog bi bio u težnji da se glas Evrope u rešavanju svetskih problema čuje jače nego što je to moguće u uslovima njene sadanje rascepanosti. Napori Engleske ka što bržem, ostvarenju Zajednice mogli bi se tumačiti u svetlu ovog drugog razloga, uprkos tome što ona odbija neposredno učešće u njoj.

Apel za pristupanje EOZ-i bio je uručen još 1950 svima tadanim evropskim članicama NATO-a i Zapadnoj Nemačkoj, dok su SAD i Kanada bile pozvate na pregovore kao posmatrači. Nemačka, Belgija, Italija i Luksemburg odmah su prihvatile poziv i prva konferencija na izradi ugovora otpočela je rad još 15 februara 1951 u Parizu. Kao osnova za rad uzet je *Plevenov plan*. Kasnije, 8 oktobra 1951, pristupila je još i Holandija tako da se broj zemalja — učesnica povećao na šest. Ostale članice NATO-a poslale su svoje posmatrače. Konferencijama su prisustvovali i pretstavnici Vrhovne komande Atlantskog pakta za Evropu, koji su kao i posmatrači SAD i V. Britanije ukazivali potrebnu pomoć.

Konferencija je sa manjim prekidima radila preko godinu dana i ugovor je od strane ministra spoljnih poslova zemalja — učesnica potpisan tek 27 maja 1952 u Parizu.

Osim ugovora potpisani su i sledeći prilozi koji čine njegov sastavni deo i u kojima se razmatraju razni detalji:

1) *Vojni protokol*; 2) *Sudski protokol*; 3) *Protokol o opštim načelima krivičnog prava*; 4) *Finansijski protokol*; 5) *Protokol o prinadležnostima i penzijama*; 6) *Protokol o Luksemburgu*; 7) *Protokol o odnosima između EOZ i NATO-a* i 8) *Posebne primedbe* u vezi Ugovora, koje se odnose na obaveze pružanja pomoći koje pojedine zemlje — članice EOZ treba da ispune prema NATO-u.

*

Sam Ugovor je obiman dokument od 132 člana sa još obimnijim prilogima. Karakteristični su opširnost i pojedini detalji do kojih se upušta u ponekim manje značajnim pitanjima, verovatno usled teškoća na koje se nailazilo kod saglašavanja po osnovnim problemima. Ugovor počiva na sledećim osnovama:

¹⁾ U daljem tekstu označavaćemo je skraćenicom EOZ.

1) Osnovna svrha Zajednice je što čvršće stapanje oružanih snaga njenih članica u jedinstvenu političku i vojnu celinu — u cilju odbrane Evrope i očuvanja mira. Evropska odbranbena zajednica treba da pretstavlja ozbiljan korak u pravcu stvaranja Ujedinjene Evrope. Njene snage treba da budu dovoljno efikasne i bez pomoći NATO-a.

Zajednica ima zajednički budžet, sistem snabdevanja i program naoružanja, koji »ne smeju ugrožavati socijalni napredak«. Ona mora tesno saradivati sa slobodoljubivim nacijama sveta, a naročito sa NATO-om. Karakter zajednice je miroljubiv i u peren protiv svake agresije. Umesto dosadanjih nacionalnih, treba da stvori *supernacionalni*, evropski patriotizam.

Vrhovna komanda snaga Atlantskog pakta za Evropu treba da saraduje na organizaciji, opremi, obuci, bojnoj gotovosti, podeli i dislokaciji snaga EOZ, kojima će u ratu i komandovati.

2) *Vojna pitanja*. — Pitanja regrutovanja, problem kadrova i obuke, uniforme, taktičkih i tehničkih pravila, organizacije, opreme itd. rešavaće se zajednički. Treba naročito podvući da zemlje — članice treba da formiraju nacionalno homogene osnovne jedinice.

Kod kopnenih snaga osnovne jedinice su grupmani¹⁾ (*groupement*) u kojima su u cilju izvođenja ograničenih taktičkih akcija združeni pojedini rodovi vojske. Oni prema zadacima odgovaraju uobičajenim divizijama, ali treba da su što pokretljiviji i da imaju male snabdevačke organe, jer će biti tesno vezani za armijski korpus. Predviđaju se tri vrste grupmana: pešadiski — od 13.000 i tenkovski i mehanizovani — od po 12.600 ljudi. Za vreme rata broj ljudstva se povećava za 1.900 — 2.500 ljudi. Formacija pešadiskog grupmana je trojna, sa 5 divizionu artiljerije — od kojih 1 protivavionski. Tenkovski grupman ima po 4 tenkovska i moto-streljačka bataljona, a mehanizovani 3 tenkovska i 6 moto-streljačkih. Armijski korpus sastoji se od 3—4 grupmana ljudstva raznih narodnosti, štaba i ostalih taktičkih i pozadinskih jedinica. Jačina korpusa sastava tri grupmana iznosi oko 80.000 ljudi. To je viša borbena jedinica, sposobna za taktičke manevre šireg zamaaha i sa jačim sredstvima za snabdevanje.

U avijaciji osnovna jedinica je puk (*wing*), koji je jačine 1.300—2.000 ljudi i 36—75 aviona. Vazдушna divizija objedinjuje više pukova raznih nacionalnosti i tipova. Snabdevačke jedinice nalaze se kod više komande — taktičke vazduhoplovne armije (*Air force*).

Od pomorskih snaga Zajednica obuhvata samo one koje vrše odbranu obala, dok snage potrebne za odbranu prekomorskih poseda ostaju nacionalne.

Osnovne jedinice svih vrsta mogu biti uključene u formacije NATO-a i obratno. Zemlje — članice mogu imati svoje nacionalne snage samo za odbranu prekomorskih teritorija, za ispunjavanje međunarodnih obaveza, žandarmeriju, policiju i gardu, i za eventualno ugušivanje nereda. Njihovu odbranu od napada obezbeđuje EOZ svojim snagama. Jačina zajedničkih snaga određuje se posebnim ugovorom, a za 1954, navodno treba da iznosi za Francusku 14, Nemačku i Italiju po 12, i Beneluks 6 grupmana.

Regrutovanje vrše same države — članice, a za pitanja organizacije, obuke, administracije i održavanje snaga obrazuju se centralna tela.

3) Političke institucije su supernacionalne, po ugledu na organizaciju *Evropske zajednice za uglj i čelik* koju čine iste države.

Komitet komesara sastoji se od 9 članova koje biraju članice na po 6 godina, obnavljajući godišnje po 1/3. To je supernacionalan organ. Rad komiteta koordinira predsednik. Odluke se donose većinom glasova, a najmanje sa četiri. Pojedini članovi, pa i ceo komitet mogu biti opozvani. Dužnost komiteta je izrada

¹⁾ Napomena: Termin *grupman* umesto »borbena grupa« uzet je iz razloga što u ovome slučaju znači organizacijski, a ne taktički pojam. Od obične divizije grupman se sada razlikuje u osnovi samo još po nazivu, mađa su prvobitno grupmani bili zamišljeni kao male jedinice, jačine 5—6.000 ljudi, sa ciljem da bi se lakše stapale u supernacionalne celine, i teže mogle predstavljati oslonac nacionalističkih tendencija, naročito u okviru snaga Zapadne Nemačke.

planova za organizaciju, kontrola regrutovanja, obuka, oprema, mobilizacijski planovi snaga i ekonomskih izvora, kontrola škola za oficire i specijaliste, inspekcija, dislokacija, programi naoružanja, oprema i snabdevanje, raspored oficira, veza sa članicama NATO-a i međunarodnim organizacijama, finansijska pitanja i spoljna pomoć. Komitet ima potreban civilni i vojni personal.

Savet ministara sastoji se od pretstavnika (ili njihovih delegata) vlada država — članica. Osnovni njegov zadatak je usklađivanje rada Komiteta sa interesima pojedinih vlada. U tom cilju izdaje Komitetu direktive, odobrava mu odluke, a i sam odlučuje u važnijim pitanjima. Važnije odluke donose se jednoglasno, a kod glasanja po manje važnim odlukama uzima se u obzir i veličina doprinosa pojedinih država — članica u ljudstvu i materijalu.

Skupština Zajednice sastoji se od istih delegata kao skupština Zajednice za ugali i čelik, a Nemačka, Italija i Francuska imaju još po tri dopunska delegata — ukupno po 21; Belgija i Holandija — po 10 i Luksemburg — 4. Skupština rešava osnovna organizacijska i načelna pitanja Zajednice, imajući u vidu konačni cilj, tj. stvaranje ujedinjene Evrope u budućnosti.

Sud pravde isti je kao i za Zajednicu za ugali i čelik i ima za cilj da obezbedi poštovanje zakona. Svaka članica može podneti prijavu protiv odluke Komiteta, a sud ima ograničeno pravo jurisdikcije i u odnosu na odluke Saveta i Skupštine.

4) *Finansijska pitanja*. — Zajednički budžet priprema i izvršava Komitet a odobrava Savet. Sastoji se od doprinosa članica čiju visinu određuje Savet, od prihoda Zajednice i od pomoći. Doprinosi članica ne smeju da dovedu do ugrožavanja njihove ekonomske i finansijske stabilnosti. Znatan deo doprinosa može biti u valuti pojedine države — članice.

5) *Naoružanje, oprema i snabdevanje*. — Program priprema Komitet uz pomoć jednog savetodavnog odbora i on odgovara za njegovo ostvarenje, vodeći računa o što većoj standardizaciji i specijalizaciji da bi se obezbedila što jevtinija proizvodnja. Komitet radi u tesnoj vezi sa organima NATO-a i pojedinih država — članica. Predviđa se oformljenje naučno-istraživačke grupe za pitanja naoružanja. Program naoružanja mora biti usklađen sa budžetom.

Komitet izgrađuje i program za naučno istraživanje i odgovoran je za njegovo ostvarenje, kao i za saradnju sa organima NATO-a. Komitet vodi računa o proizvodnji ratnog materijala, o uvozu i izvozu tog materijala u države — nečlanice, o izradi prototipova i tehničkom usavršavanju.

*

Samim potpisivanjem Ugovor o EOZ nije postao izvršan. Potrebno je da se ratifikuje u parlamentima zemalja — članica, što ne ide lako. Ni za skoro godinu dana posle potpisivanja Ugovora, nije izvršena njegova ratifikacija ni u jednoj jedinjoj zemlji. Proces ratifikacije za malo što u Nemačkoj nije doveo do ustavne krize, dok je u Francuskoj doprineo poslednjoj promeni vlade. Teškoće ovog problema su razumljive kada se ima u vidu da je u pitanju stvaranje zajednice koja nije imala presedana u istoriji Evrope. Zajednicu treba da obrazuju države koje imaju dosta razloga da budu nepoverljive jedna prema drugoj.

Francuska ne može lako da zaboravi nedavnu prošlost. Može pomišljati i na mogućnost prevelikog uticaja Nemačke u okviru Zajednice, kao i na mogućnost povampirenja nacizma. Francuska se naročito teško odriče svoje nacionalne vojske, pored ostalog i zato što bi želela da ima slobodnije ruke u pogledu njene upotrebe van okvira Evrope — po ugledu na Englesku.

Nemačka, koja postaje sve više svesna svojih mogućnosti, ne može da se pomiri sa načinom rešenja Sarskog pitanja. Kod nje ima dosta otpora protiv ponovnog naoružanja i stvaranja topovske hrane za »tuđe interese«, pogotovu što zasada ne postoji dovoljno sigurna garancija da bi na slučaj agresije mogla biti potpuno efikasno odbranjena.

Zato u pomenutim zemljama postoji jaka opozicija protiv ratifikovanja ugovora. Međutim, izgleda da je EOZ jedina alternativa pred opasnošću od agre-

sije i pred opasnošću da Nemačka ne stvori sopstvenu armiju, ili da se, u težnji za što brzim nacionalnim ujedinjenjem, eventualno ne okrene prema istoku. Zemlje Beneluksa mogu još manje da misle na neku drugu mogućnost izvan EOZ. Za Italiju, koja prema svom geografskom položaju ne čini neku naročitu ceinu sa ostalim zemljama — članicama, članstvo u EOZ treba da znači pre svega otvaranje novih perspektiva. Poznato je kako je ona težila da svoje članstvo u Atlantskom paktu iskoristi za ostvarenje svojih užih i neopravdanih interesa.

Objašnjenje zašto Norveška, Danska i Portugalijska nisu pristupile Zajednici nalazi se u njihovom geografskom položaju. Otsustvo Engleske, koja pokazuje naročito interesovanje za stvaranje Zajednice, tumači se njenim obavezama van okvira Evrope, u Komonveltu, zbog kojih su njene snage rasturene po čitavom svetu i ne bi mogle da se uključe u Evropsku armiju. Tesno vezivanje njenih ruku u okviru Evrope ne bi odgovaralo njenoj tradicionalnoj politici.

Mada Ugovor još nije na snazi i njegova sudbina još nije izvesna, ipak se nije ostalo na njemu, već se misao o EOZ i dalje razvija. Konstituciona skupština EOZ u Parizu izradila je plan za objedinjenje EOZ i Zajednice za uglj i čelik u *Evropsku političku zajednicu* koja bi imala od svojih organa dvodomi Parlament i Izvršni savet. Ovaj plan bio je upućen na razmatranje Skupštini Evropske zajednice za uglj i čelik u Strasburu.

Ima dosta verovatnoće da će ugovor EOZ pre i posle ratifikovanja trpeti znatne promene. Ako nastojanja na stvaranju Evropske političke zajednice urode plodom, to će biti od istoriske važnosti kako za Evropu, tako i za očuvanje mira u svetu.

(Po podacima iz: *Supplement to the NATO Handbook*, 1952; *The Army Quarterly*, april i oktobar 1952 i *The Times*, 7 januar 1953)

R. D.: JESENJI MANEVRI SNAGA ATLANTSKOG PAKTA

Manevar *MAINBRACE* trebalo je da pokaže mogućnost i načine odbrane severnog dela Zapadne Evrope. Manevar je obuhvatao: operacije flote protiv neprijatelja na kopnu; zaštitu konvoja; iskrcavanje; zaštitu komunikacija na otvorenom moru i pored obala, i borbe sa podmornicama i čišćenje minskih polja.

Manevar je počeo 13 septembra 1952 i trajao dve nedelje. U njemu je učestvovalo preko 160 brodova osam raznih zemalja među kojima je bilo: 5 teških, 4 laka i 1 eskortni nosač aviona i 2 bojna broda.

Dok su savezničke lake jedinice zatvarale izlaz iz Baltičkog Mora, dotle su se na liniji Narvik — Jutland razvijale glavne operacije. Udarna grupa od 50 brodova — među kojima 2 bojna broda i 5 nosača aviona — uputila se prvo ka norveškoj obali da bi svojim avionima i artiljerijom pomogla odbranu severno od Bodea, protiv neprijatelja koji je nastupao sa pravca Narvika. Njenom intervencijom neprijatelj je bio zaustavljen. Za to vreme, konvoj iz Škotske stigao je u Bergen — uz pratnju 3 nosača aviona, razarača, fregata i uz zaštitu lovaca podmornica i vazduhoplovstva sa aerodroma na kopnu.

Posle 18 septembra manevar se nastavio kod Jutlanda. Danskoj armiji trebalo je pružiti pomoć protiv neprijatelja koji je nastupao kroz Šlezvig. 22 septembra, uprkos lošem vremenu, iskrcana je američka pomorska pešadija.

Još u samom početku manevara neprijatelj je »potopio« dva nosača aviona, što je na docnijoj diskusiji dovelo do žučne prepirke i zahteva jednog dela posmatrača da se više da na izgradnju suvozemnog vazduhoplovstva. No, pored svih diskusija i suprotnih mišljenja među posmatračima, jedno je bilo jasno i u tome su bili svi saglasni: odbrana Norveške i Danske moguća je i ostvarljiva.

*

Manevar *TENEZ BON!* počeo je 15 septembra 1952 i trebalo je da pokaže da je zemlje Beneluksa moguće odbraniti na Vezeru, a da se time posredno štiti i Engleska. U manevaru je učestvovalo 60.000 Britanaca, 60.000 Belgijanaca, 8.000 Holandana i 6.000 Kanadana.

U odbrani vitalnih centara Rura, britansko vazduhoplovstvo je na ovom manevru prvi put saradivalo sa belgiskom i holandskom avijacijom.

23 septembra, na kraju vežbe, britanski Ministar odbrane izjavio je da su britanske trupe vrlo dobro opremljene i da one nisu samo okupaciona armija, već da u ovom delu Evrope imaju i odbranbenu ulogu.

Maršal Zuen dao je o manevrima sledeću izjavu: »Pravu bitku su vodile oklopne jedinice ... One ničim ne smeju biti vezane. Usporavanje neprijatelja treba da bude najviše zasnovano na rušenjima koja će docnije održavati artiljerija velikog dometa«. Dalje, rekao je da savezničke snage ne bi trebalo odlučno angažovati u Nemačkoj, već da bi glavnu bitku trebalo tući negde u dubini Francuske, ali nije rekao gde. Pored toga, maršal Zuen nije se složio sa širinom fronta koji su imale pojedine divizije na tom manevru »jer bi u tom slučaju trebalo imati u Nemačkoj 80 do 100 divizija da bi se zaposeo ceo front ... Kad bismo imali toliki broj divizija«, dodao je Zuen, »bili bismo u stanju da učinimo više no da se samo branimo. Mogli bismo da napadamo, a to bi bila najbolja odbrana«.

Manevar *TENEZ BON!* odgovara strategiskim koncepcijama Britanaca. Na njemu je trebalo isprobati teoriju generala Hardinga o odbranbenim zonama. Ove zone trebalo bi da posluže kao oslonci za protivnapade mobilnih snaga. General Harding nije tvrdio da je to najbolji odgovor agresoru, ali smatra da je to zamisao koja zaslužuje da bude proučena.

*

Manevar *EQUINOXE* razvijao se u Francuskoj i Američkoj okupacionoj zoni. On je imao čisto kontinentalni karakter iako je u njemu učestvovalo i 15 vedeta francuske mornarice (na Rajni). Od kopnenih snaga učestvovala su dva francusko-američka armiska korpusa. Dejstvovalo je i vazduhoplovstvo.

100.000 ljudi, 20.000 vozila (računajuci tu i tenkove) i 500 aviona došlo je u sukob sa neprijateljem na liniji Karlsruje — Baden. Neprijatelj je uz potpunu vazдушnu nadmoćnost nastupao od Nirberga u pravcu Nansijsa. Napad je izveden oklopnim jedinicama, a kod Karlsrua izvršen je desant vazdušnodesantnih jedinica koje su uspele da obrazuju mostobran na zapadnoj obali Rajne.

Posle trodnevnih borbi u toku povlačenja i izvršenja velikih rušenja, a pošto su time dobili u vremenu, branioци su primili odlučnu borbu na Rajni. Napadač je pokušao da proširi već postojeći mostobran, ali nije imao uspeha.

Braniočeva avijacija sa uspehom je tukla po pozadini napadača. Obe strane koristile su vrlo mnogo sabotazu, špijunažu i diverzije. Trećeg dana branilac je izvršio protivnapad da bi likvidirao mostobran napadača i odbacio neprijatelja na drugu obalu, ili ga uništio. Protivudar je izveden oklopnim snagama, a prethodio mu je vazdušni desant koji je obuhvatao 1.600 padobranača, 10 džipova, 4 topa 75 mm, 4 bacača 120 mm, 20 motocikla i 1 buldozer.

*

Meseca juna 1952, pod rukovodstvom admirala Mauntbatena, izveden je manevar u kome je prikazan napad i odbrana konvoja, i amfibijski napad na ostrvo Maltu. U njemu je učestvovalo 80 ratnih brodova i 200 aviona.

Savezničke pomorske snage bile su podeljene u dve grupe. *Plavi* — Šesta američka flota, ojačana sa nekoliko britanskih podmornica, imala je zadatak da se dočepa Malte, dok su francuske, grčke, italijanske i britanske snage štatile ovo ostrvo u zajednici sa kopnenim i vazдушnim snagama.

Vežba je pokazala da se ostrvo može odbraniti čak i ako bi se neprijatelj iskrcao i bio jak i opremljen savremenim oružjem i materijalom.

*

U vodama Lamanša i Severnog Mora, od 18. do 26. juna 1952, odigrao se veliki pomorski manevar u kome je učestvovalo 250 brodova i 400 aviona zemalja — članica Atlantskog pakta.

Cilj ovog manevra bio je da stavi na probu organizaciju komandovanja na Lamanšu i Severnom Moru i da uvežba pomorske snage i vazduhoplovstvo Atlantskog pakta u zaštiti saobraćaja i čišćenju mina.

U ovom manevru učestvovala su sve vrste brodova. Nosači *džepnih podmornica, ljudi — žabe* i saboteri pokazali su vrlo dobre rezultate, naročito u napadu na ukotvljene brodove.

Nosač aviona *Karel Duman* uspeo je da zaštiti važan norveški konvoj i da sa svojim avionima ošteti jedan protivnički brod u rejdu, koji je bio dovršen od strane jedne krstarice i nekoliko razarača.

U okviru ovoga manevra bilo je organizovano više od 50 okceanskih i obal-skih konvoja. Zaštita je vršena eskortnim razaračima, velikim površinskim brodovima i nosačima aviona.

Ovaj manevar je pokazao da je bila stvorena jedna homogena pomorska snaga, uprkos tome što je bila sastavljena od raznih savezničkih jedinica.

*

Vazduhoplovstvo zemalja — članica Atlantskog pakta izvelo je u oktobru 1952 dve vrlo značajne vežbe koje su trajale devet dana. Avijacija šest zemalja — članica Pakta, sa 8.000 poleta, napala je gradove i aerodrome u Engleskoj u cilju ispitivanja efikasnosti protivavionske odbrane.

Pokazalo se da su radari odmah otkrili najveći broj aparata sa klipnim motorima, dok to nije bio slučaj sa avionima na mlazni pogon.

Slična vežba izvedena je i u Italiji — mesec dana docnije. Ona je imala za cilj da se isproba tamošnja radarska mreža.

*

U Sredozemnom Moru i na njegovim obalama od Gibraltara do Turske, od 3 do 13 novembra 1952, bili su održani veliki manevri pod nazivom *LONG STEP*. U njima su uzele učešća kopnene, vazduhoplovne i pomorske jedinice Velike Britanije, SAD, Francuske, Italije, Grčke i Turske. Manevri su dostigli kulminacionu tačku kada se devetog dana, odmah po svanuću, na zapadnoj obali Turske, na obalama zaliva Lebedosa (južno od Smirne), iskrcalo oko 6.000 ljudi.

Ova velika pomorsko-desantna operacija, predstavlja prvu združenu vežbu vojnih snaga država — članica Severoatlantskog pakta u Sredozemnom Moru od njegovog stvaranja. Desantnoj operaciji prisustvovali su najviši vojni komandanti pomenutih zemalja, stalni predstavnici Severoatlantskog saveta, kao i admiral Karni, komandant Savezničkih snaga za Južnu Evropu, koji je istovremeno bio i glavni rukovodilac manevra *LONG STEP*.

Pored glavnog desanta, koji je izvršen na pomenutom mestu, bio je izvršen i jedan diverzioni desant, nešto severnije od mesta glavnog desanta. Ovaj diverzioni desant izvršili su komandosi Italijanske armije po mraku, dok su glavni desant izvršili komandosi Grčke i Francuske armije i pomorsko-desantne trupe Američke armije, pod komandom američkog brigadnog generala R. E. Hogabuna, nekoliko časova po svanuću. U toku celog dana i noći ove su jedinice štitile i utvrđivale zauzeti mostobran, a zatim je komanda nad već utvrđenim mostobranom predata turskom generalu Abdulju Sevenu, komandantu turske 2 armije.

Pomorske i vazduhoplovne jedinice pomenutih zemalja vršile su nekoliko dana sve potrebne pripreme kako bi omogućile kopnenim snagama da izvrše desant. U tom cilju, jedna desantna grupa iskrcala se ranije na obalu i pripremila rejon mostobrana za iskrcavanje glavnih snaga. Dve grupe britanskih minolovaca čistile su prilaze ka rejonu mostobrana. Pre nailaska u rejon desanta desantne snage i druge pomorske jedinice bile su izložene jakom »neprijateljskom napadu« iz vazduha, sa brodova na moru i »napadu« podmornica. U ovom »napadu« uzele su učešća jedinice grčkog vazduhoplovstva, italijanski torpedni čamci i jedna britanska laka krstarica. Samo iskrcavanje glavnih desantnih snaga podržavale su razne pomorske jedinice i jedinice turskog vazduhoplovstva.

Pored dejstva na ovom delu fronta, veliku aktivnost pokazale su i razne druge jedinice u drugim rejonima Sredozemnog Mora. Na jedan aerodrom u blizini

Atine izvršen je »napad« sa 130 aviona, a takođe je i jedan konvoj, koji je plovio iz Bizerte za Sardiniju, bio je izložen jakom »napadu« iz vazduha. Protivpodmorničku zaštitu ovom konvoju pružali su britanski avioni tipa *Lancaster* koji su uzletali sa Malte. Britanske podmornice *Talent* i *Token* izvele su jedan »napad« na jedan konvoj u rejonu Kap Bona (Tunis).

Admiral Karni bio je zadovoljan rezultatima manevra i istakao je da oni svakako predstavljaju veliki korak unapred. Uprkos rdavog vremena, svi postavljeni zadaci bili su izvršeni.

(Po podacima iz: *Revue de défense nationale*, novembar 1952; *La Revue Maritime*, novembar 1952; *Revue Militaire Suisse*, decembar 1952 i *The Times*, 13 i 14 novembar 1952.)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

KOMITET ZA HLADNI RAT

Novi komitet predsednika SAD za poslove u vezi sa međunarodnim informacijama, poznat pod imenom »Komitet za hladni rat«, konstituisao se krajem januara o.g. pod predsedništvom Viljema Džeksona, njujorškog bankara, i otpočeo rad.

Ovaj Komitet koji ima 9 članova obrazovao je predsednik Aizenhauer; njegov je zadatak da se pobrine i učini potrebne predloge u smislu *jedinstvenog i dinamičnog napora* svih departmana (ministarstava) i ustanova, za postizanje maksimalne efikasnosti po pitanju ostvarenja ciljeva nacionalne politike. Njegovo stvaranje došlo je kao posledica Ajzenhauerovih reči u toku predizborne kampanje, kada je rekao da ne želi više da ima »Ministarstvo inostranih poslova koje u oblasti spoljne politike dejstvuje odvojeno i ograćeno zidom, kao i odbranbene ustanove koje svoje vojne procene moraju da sastavljaju na vakumu; najzad, ni Upravu za uzajamnu sigurnost koja sa suverenom nezavisnošću troši milijarde preko okeana«.

Komitet mora da podnese svoj izveštaj 30 juna 1953, ali se nada da će već za mesec dana otpočeti svoju punu aktivnost.

Jedan od glavnih problema koje Džeksonov komitet treba da reši je: da li bi jedna proširena ustanova za psihološku strategiju trebalo da opšti neposredno sa predsednikom SAD ili preko neke druge organizacije ili ustanove? U ovom drugom slučaju, ona bi oslabila svoje dejstvo. Međutim, iako bi u prvom slučaju predsednik SAD ogromno pojačao njenu moć i autoritet, on bi pored sveg svog ogromnog preopterećenja morao da primi na sebe još jedan veliki teret.

Drugo pitanje koje se postavlja je da li bi takva ustanova trebalo da ima operativni ili samo savetodavni karakter, ili i jedno i drugo? Ukoliko bi imala samo savetodavnu ulogu, verovatno ne bi postigla mnogo više od ranijeg *Komiteta za nacionalnu sigurnost*. S druge strane, ako dobije operativan karakter, takva ustanova lako bi mogla postati glomazna i osetljiva organizacija koja bi obuhvatila zadatke raznih drugih ustanova: *Centralne obaveštajne agencije*, *Uprave za uzajamnu bezbednost*, *Glasa Amerike* itd, među kojima ne treba izostaviti ni one koje pripadaju elementima za psihološko ratovanje u okviru Armije i Mornarice.

U svakom slučaju, nova psihološka strategija, kao celina, mora da bude prilagođena mnogo većim zadacima no što su bili oni koje su izvršavali organi za psihološko ratovanje u Drugom svetskom ratu.

(*New York Herald Tribune*, 1 februar, 1953)

BUDŽET SAD ZA FISKALNU 1954 GODINU

Polovinom januara o.g. raniji predsednik SAD, Truman, podneo je Kongresu na odobrenje predlog budžeta za fiskalnu 1954 godinu, koji, između ostalog, sadrži sledeće podatke:

Vojna pomoć. — Budžet sadrži 7,6 milijardi dolara za program uzajamne bezbednosti, tj. 1,1 milijardu više no što je Kongres bio odobrio za fiskalnu 1953

godinu. Ovo povećanje odgovara hitnim potrebama da se američki saveznici pomognu da savladaju izvesne kritične nedostatke u opremi i snabdevanju svojih oružanih snaga.

Od 1. novembra 1952. SAD su svojim saveznicima bile poslale razno naoružanje i opremu u vrednosti od preko 3 milijarde dolara. Tu spada: 17.230 tenkova i borbenih vozila; 92.700 vojnih transportnih vozila; 1.403.213 mitraljeza i lakog oružja; 19.843 artiljerijska oruđa za kopnene snage; 432 broda i 2.673 aviona. Isporuke se povećavaju i očekuje se da će se u fiskalnoj 1954. godini još više povećati.

Pomoć Evropi. — U toku fiskalne 1954. godine pomoć SAD treba da omogućí NATO-u da pojača svoju borbenu efikasnost i da poveća obim sadašnjih kopnenih, pomorskih i vazdušnih snaga.

Evropski troškovi za odbranu, od izbijanja Korejskog sukoba naovamo, više su no udvostručeni i stalno se povećavaju. Uprkos svojih napora, evropske države još uvek nisu u stanju da same proizvedu i održe potreban nivo veoma komplikovanog i skupocenog modernog naoružanja i opreme za svoje oružane snage. Stoga se one moraju osloniti na program za uzajamnu pomoć SAD, koji im jedini može stvoriti potrebne izvore i sredstva.

U toku fiskalne 1952. godine, SAD su sa evropskim državama zaključile ugovore za nabavku ratne opreme i naoružanja u Evropi, u visini od 621 milion dolara. Ove nabavke, poznate pod nazivom *off-shore*¹⁾, predstavljaju bitan faktor za proširenje kapaciteta vojne industrije u Evropi. Ne samo da će one povećati mogućnosti američkih evropskih saveznika da pribave potrebno oružje, već će takođe pomoći vođenju operacija dužeg trajanja — u slučaju agresije.

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 17. januar 1953)

OFICIRI — SPECIJALISTI ZA ATOMSKU ENERGIJU

Oficirima Armije SAD otvoren je nov put za sticanje karijere u oblasti specijalizacije za atomsku energiju. Iz redova aktivne vojske i rezerve tražice se specijalno kvalifikovani dobrovoljci za dodeljivanje naučno-istraživačkim ustanovama koje se bave vojnom primenom atomske energije, kao i za razne službe za vezu i snabdevanje koje zahtevaju oficire sa tehničkim znanjima iz ovih oblasti.

Program nastave koji treba da spremi oficire koji bi bili kvalifikovani i imali iskustva u stručnijim i tehnički komplikovanim oblastima atomske energije i njene primene u vojne svrhe, zahteva fakultetski obrazovane ljude koji su prošli kroz vežbe u oblasti elektrotehnike, hemije, fizike ili matematike. U izuzetnim slučajevima mogu se primiti i dobrovoljci koji nemaju ove školske kvalifikacije.

Među onima koji se budu kvalifikovali za ovu granu svoje buduće karijere, neki oficiri će ići na višu tehničku nastavu u civilne koledže i na univerzitetu, u okviru programa civilne nastave u vojsci. Ostali pak, mogu proširiti svoja tehnička znanja vežbama na samom poslu, ili u bazi Sandija.

Da bi vojska u punoj meri mogla iskoristiti znanje koje ovi oficiri budu dobili, oni će ostati u svojim osnovnim rodovima i osigurati da oni koji otpočinju karijeru u oblasti atomske energije budu potpuno kvalifikovani za buduće odgovorne komandne i štabne dužnosti. U tom cilju oficiri će odlaziti na staž i u svoje ranije rodove i službe i biće unapređivani zajedno sa svojim nekadanjim drugovima.

Pored toga, da bi se zadovoljile potrebe nastave, izabrani oficiri moraju biti čina poručnika ili višeg, i da imaju bar tri godine aktivne oficirske službe, sa nekim malim izuzecima (sanitetska, sudska služba itd.).

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 24. januar 1953)

PREKOOKEANSKA TELEVIZIJA

Novi elektronski pronalazak otvorio je put mogućnostima za televizijski prenos na duga otstojanja, između Evrope i SAD.

Zasada se dobar deo tehničkih podataka drži u tajnosti, zbog eventualne upotrebe ovog pronalaska u vojne svrhe. Poznato je da su na njemu radili udruženim snagama inžinjeri Tehničkog instituta u Masačusetsu i »Glasa Amerike«.

¹⁾ Porudžbine u Evropi koje finansiraju SAD.

koji pripada Ministarstvu inostranih poslova. Metoda koja je primenjena sastoji se u specijalnom i usavršenom načinu emitovanja radio-signalu. Ovi signali nisu podložni slabljenju i nestajanju. Taj sistem koristi normalne smetnje u jonosferi, koje su bile smatrane za velike nedaće za kratke radio-talase.

(*Military Review*, februar 1953)

NAJVEĆI AVION NA NOSAČIMA AVIONA

Mornarica SAD objavila je da je najveći avion koji je ikada bio namenjen za upotrebu na nosačima aviona izvršio svoj prvi let.

Taj avion, A3D opisan je kao prvi teški avion za napad, na mlazni pogon, koji je izvršio uspešno letenje. On je namenjen za brže letove, na većim stotostojanjima i sa većim udarnim tovarom od ma kog dosada poznatog aviona sličnih dimenzija koji bi bio sada u službi ili bi došao u obzir za blisku budućnost.

Avion je građen da postigne brzinu od 600—700 milja na čas i visinu letenja iznad 12.000 m.

(*Military Review*, februar 1953)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKA BELA KNJIGA O ODBRANI

Britanska vlada je sredinom februara o.g. objavila *Belu knjigu o odbrani*. Prema prvim komentarima britanske štampe, iz Bele knjige proizilaze, uglavnom, sledeće činjenice:

Dužnost britanskog Imperijalnog generalštaba je da pripremi Armiju za ova četiri glavna zadatka: — da još u toku hladnog rata bude spremna za sve eventualnosti i odgovori izuzetno teškim uslovima u Nemačkoj i na Bliskom i Srednjem Istoku, kao i da izvodi operacije sva tri vida oružane sile na Dalekom Istoku. Dalje, da Armija bude dovoljno jaka da u slučaju potrebe dočeka neprijateljsku agresiju koja bi mogla biti početak opšteg rata. Zatim, da bude spremna, u slučaju savremenog rata punih razmera, za period njegovih prvih trideset dana. U tom periodu obe ratujuće strane verovatno će upotrebiti svoja najstrašnija oružja, sa uzaludnom nadom iznuđivanja brze pobede. Najzad, britanske oružane snage moraju biti pripremljene za nastavak prve faze rata, tj. na rat koji može trajati mesecima i godinama.... Iznurenost obeju strana usporiće tempo operacija i verovatno će doći do izvesnog predaha.

Što se tiče ratne mornarice, s obzirom na izloženost britanskih pomorskih veza, smatra se da je pravilno što je data prednost izgradnji brodova za čišćenje mina i borbu protiv podmornica.

Kod vazduhoplovstva, izgradnja lakih i srednjih bombardera predstavlja vitalni uslov održanja Britanije kao velike sile. Oni će biti ozbiljna opomena eventualnim agresorima, a u slučaju rata predstavljaju glavno oružje za odbranu i napad.

Kopnena vojska može biti zadovoljna. Bela knjiga garantuje dalju obaveznu vojnu službu za idućih pet godina. Vojska će dobiti razna nova oružja i vozila, ali još ne i novu pošku.

Troškovi naučnog rada i istraživanja na polju atomske energije nisu uneti u budžet odbrane, ali će izdaci za druga istraživanja premašiti sumu od 100,000,000 funti sterlinga. Ovo se naročito odnosi na dirigovane projekte, avione i elektronske uređaje.

Britanija snosi najveći teret koji njena privreda dozvoljava i u odnosu na raspoloživa sredstva on je veći od ma koje evropske članice Atlantskog pakta. Budžet odbrane iznosi oko 1.600,000,000 funti sterlinga. Tek posle tri godine moglo bi doći do nekog njegovog smanjenja. Ako hladni rat bude trajao i posle tog vremena, teret će ostati i dalje veliki.

U poređenju sa 1952. ove godine će Britanija trošiti 120,000,000 funti više. Proizvodnja oružja biće tri puta veća od one iz doba pre Korejskog rata.

Učiniće se najveći napor za usavršavanje modernog oružja, a naročito aviona, brodova i dirigovanih projektila. Britanska javnost pita se kuda sve to vodi, ali iskustvo iz prošlog rata sasvim jasno kazuje da druga alternativa na postoj.

(*BBC*, 20 februar 1953)

PRVI VOJNI TRANSPORTNI AVION NA MLAZNI POGON

Britansko ministarstvo snabdevanja ovlastilo je aeronautičke konstruktore firme *Vickers — Armstrong* da otpočnu izgradnju prototipa prvog britanskog vojnog transportnog aviona sa pogonom na mlaz. Avion će dobiti naziv *Vickers 1.000* i biće prvi avion koji će biti snabdeven Rols-rojsovim motorima *Conway*, čije se tehničke pojedinosti još uvek drže u tajnosti. Isto tako će se izgraditi još jedna verzija istog aviona, za civilni saobraćaj, pod šifrom *V. C. 7*. Raspon krila ovog aviona iznosiće oko 42,5 m, a dužina trupa oko 46 m. Avion će imati četiri motora.

U pomenutom avionu za civilne i turističke potrebe moći će se smestiti 100—150 osoba.

Vickers 1.000 leteće velikom brzinom, skoro brzinom zvuka, na velike razdaljine i imaće veću nosivost od ijednog britanskog vojnog transportnog aviona.

(*The Times*, 2 februar 1953)

BRITANSKE PODMORNICE

Britanska mornarica održava veliku i snažnu podmorničku flotu i razvija novi tip podmornica koje će imati veću udarnu snagu od ma kojih postojećih podmornica. Pored toga, mornarica izgrađuje i brze protivpodmorničke fregate od kojih su mnoge prepravljene razarači iz doba rata.

Danas Britanska ratna mornarica ima oko 50—60 podmornica. Od njih 40 vrše aktivnu službu, a ostale su u rezervi. Grupisane su u tri klase, a ako se uzmu u obzir i sasvim male podmornice *XE*, od 3 tone (sa 5 ljudi posade), onda ih ima četiri.

Klasu »*T*« prethoduju velike podmornice koje uglavnom vrše patrolnu službu. Mogu ostati na otvorenom moru 42 dana. Sa deplasmanom od 1.500 tona (pod vodom) i naoružanjem od 10 torpeda od 533 mm, imaju brzinu od 15 čvorova na vodi i 9 čvorova pod vodom¹⁾. Takve 3 podmornice iznajmljene su australijskoj, a 4 holandskoj mornarici.

Podmornice Klase »*S*« su nešto stariji i manji brodovi, izgrađeni u toku i posle Drugog svetskog rata. Pod vodom imaju deplasman od 1.000 tona i nešto veću brzinu od podmornica klase »*T*«. Ove podmornice imaju posadu od 44, dok one iz klase »*T*« imaju 59 ljudi. Vrlo su spretni i u slučaju potrebe mogu da zaronu u toku od 30 sekundi. Od ovih podmornica 3 su predate portugalskoj, a 4 francuskoj ratnoj mornarici. Mnoge od ovih podmornica danas se preuređuju u opitne svrhe.

Međutim, najnovija klasa britanskih podmornica jesu velike podmornice Klase »*A*« koje imaju najviše izgleda na budući razvoj. Zasad ih ima oko 15, od kojih je najnovija *Acheron*, dovršena pre tri godine, a najstarija *Amphion*, dovršena 1945. Deplasman — pod vodom — im je 1.620 tona. Delovi su sastavljeni zavaranjem. Podmornice su snabdevene naročitim aparatima za disanje koji im omogućava dugo ostajanje pod vodom.

Britanski admiralitet je nedavno izdao uputstvo da sve britanske podmornice koje se vraćaju u dokove radi uzimanja nove hrane i opravki, treba da se snabdeju naročitim vrstom plutača, koje se, u slučaju da podmornica ne može da izroni, izbacuju iz trupa podmornice na površinu vode i označavaju mesto potonule podmornice. Ove plutače su vrlo lake i predstavljaju vrhunac naučnog uspeha. Snabdevene su zastavom i vrlo jakim svetiljkom, a imaju i radio aparat koji sa navodnog dela plutače emituje signale opasnosti.

Isproban je i tzv. metod »slobodnog napuštanja« podmornice, koji je do sada dao vrlo dobre rezultate.

(*Britanska informativna služba*, 17 februar 1953)

¹⁾ Za objašnjenje vojnih termina videti »Vojno delo« br. 1/53, str. 78.

NOVA ŠTABNA KOLA

Britansko Ministarstvo odbrane poručilo je jednu seriju 5-tonskih automobila marke *Morris*, sa dugim osovinama, koji će služiti kao vozeće štabne kancelarije. Karoserija ovih kola imaće dužinu 4,7 širinu 2,38 i visinu 1,9 m. Ona je tako uređena da u kolima nesmetano i udobno mogu raditi četiri čoveka. Da bi se ovo vozilo moglo upotrebljavati pri raznim klimatskim uslovima, njegova konstrukcija ima dupli i izolirani pod i zidove. Uređajima za osvetljenje posvećena je naročita pažnja i u tom smislu su ugrađene i rezervne baterije. Pored toga, instaliran je i jedan transformator koji omogućava da se kola — kada se nalaze u mestu — uključe na neku lokalnu električnu mrežu. Zadnja vrata i četiri prozora koji se nalaze sa strane, konstruisani su na principu uvlačenja u zidove kola.

(*Der Motorlastwagen*, Bern, 10 januar 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKI BUDŽET NARODNE ODBRANE ZA 1953

Prilikom budžetske diskusije u Francuskom parlamentu, održane krajem januara o. g., ministar odbrane Pleven izneo je pregled dosadašnjih francuskih napora u okviru odbrane, kao i njene perspektive za 1953. Izvod iz tog ekspozea bio bi, uglavnom, sledeći:

Godina 1952, uprkos tereta rata u Indokini, pokazala je neosporni napredak u organizaciji i aparatu francuskih oružanih snaga.

U toku budžetske diskusije konstatovano je u više mahova da su prinadležnosti vojnih lica nedovoljne i nepravedne prema ostalima, ako se uzme u obzir da oni pretstavljaju jedine ljude u službi nacije na koje se može računati svih 24 časa dnevno i koji mogu biti premešteni na svaku tačku zemljine kugle da bi tamo izložili svoje živote, izvan svake mobilizacije koja bi obuhvatila ostali deo naroda.

Što se tiče proizvodnje naoružanja, Pleven je rekao da će se njeni troškovi u 1953 sa 240 podići na 276 milijardi franaka. Dok je kod industrije odeće izvršena prilična redukcija (ipak ublažena pojevtinjenjem izvesnih artikala: kože, tekstila itd.), kod ratnog materijala — u pravom smislu te reči — od 182 milijarde u 1952, izvršeno je povećanje na 238 milijardi i 500 miliona, tj. za 58 milijardi franaka.

Međutim, tempo proizvodnje bi bio veći da su mogla biti angažovana veća sredstva. To smanjenje tempa čini da francuski potencijal vojne proizvodnje neće biti potpuno iskorišćen, mada bi taj kapacitet — u uslovima u kojima se nalazi Francuska — bio poželjan.

Porudžbine *off-shore* dostižu već 63 milijarde franaka i predviđa se da će one u 1953 biti isplaćene u iznosu od 20 milijardi franaka.

Bilans postignutih rezultata u 1952 je sledeći:

Predvidenih 12 divizija postoje. Njihov sastav je različit i zavisi od toga da li se radi o divizijama prve linije, tj. stalnog ratnog sastava ili o dvema poslednjim divizijama koje još nisu dobile sav svoj materijal i čiji efektivni zasada pretstavljaju samo jezgro.

Što se tiče vazduhoplovstva, na kraju godine trebalo je da Francuzi imaju 27 operativnih eskadrila, sa ukupno 556 aviona i odgovarajućim pomoćnim jedinicama. Taj program, koji je bio postavljen početkom 1952 u Lisabonu, praktično je ispunjen, bar što se tiče formiranja odgovarajućih jedinica, dok je u pogledu broja aviona čak i malo premašeno.

Mornarica je takođe ostvarila svoj program, izuzev podmornica, dragera za čišćenje mina sa malom dubinom gaženja i aviona za borbu protiv podmornica. Krajem 1952, flota, čiji je samo jedan deo stavljen pod Komandu Atlantika, imala je tonažu od 357.210 tona, uključujući i pomoćne desantne brodove. Tonaža brodova koji se nalaze u izgradnji dostiže 68.145 tona i oni treba da budu gotovi do 31 decembra 1955.

Perspektive za 1953. — U Severnoj Africi moći će se formirati dve nove divizije, ali će se koristiti postojeći efektivni. Francuske kopnene snage namenjene odbrani Evrope i Severne Afrike dostići će jačinu od 420.000 ljudi, od kojih 22.800 aktivnih oficira i 55.000 podoficira koji služe na ponovnim rokovima.

Efektivni mornarice i vazduhoplovstva ostaće na svom sadašnjem nivou, s tim što će produžiti organizaciju jedinica za podršku i nastavni program po postojećem planu. S druge strane, budžet za 1953 omogućiće izgradnju novih 19.050 tona brodova i pripremu za izgradnju jedne protivavionske krstarice.

Pomorsko vazduhoplovstvo moći će da naoruža još dve flotile protivpodmorničkih aviona sa bazama na kopnu, kao i dve naknadne flotile lovačkih aviona na nosačima.

Ako bi se mogla postići uslovna granica budžeta za 1953, koja iznosi 30 milijardi franaka, kopnena armija bila bi povećana za 30.000 ljudi, što bi predstavljalo dobar korak unapred.

(*Revue militaire d'information*, 10 februar 1953)

SREDOZEMLJE, BLISKI I SREDNJI ISTOK

I. B.: KRATAK OSVRT NA SREDOZEMLJE I BLISKI I SREDNJI ISTOK¹⁾

Ogroman značaj Sredozemnog Mora vidi se, pored ostalog, i po tome što su za njega oduvek bili zainteresovani ne samo narodi i države Sredozemlja, već i narodi iz daleke unutrašnjosti kontinenta, koji su u Starom (seoba naroda), Srednjem (Arapi i Turci) i Novom veku (Vel. Britanija, Nemačka i SSSR) prodrli ka Sredozemnom Moru. Značajno je da je u Novom veku glavnu ulogu na Sredozemnom Moru igrala država koja ne pripada Sredozemlju (Velika Britanija), kao i da su najveće napore za njegovo osvajanje činile zemlje koje se ne nalaze u neposrednoj vezi sa njim (Viljemova i Hitlerova Nemačka i carska i sovjetska Rusija).

Posle Drugog svetskog rata Sredozemlje je zadržalo svoj svetski značaj kao: geografsko-strategiska i privredno veoma važna oblast, vrlo značajan svetski plovidbeni put, jedno od verovatnih značajnih ratišta u eventualnom budućem ratu i najzad, kao jedno od svetskih žarišta velikih političkih i socijalnih previranja. U ovoj oblasti oseća se sve veći uticaj SAD, iako one ne pripadaju sredozemnim silama. Ova činjenica predstavlja prirodnu posledicu jačanja njihove političke, ekonomske i vojne moći, ali istovremeno još više ukazuje na svetski značaj Sredozemlja.

Delovi Evropskog kontinenta koji su poznati pod nazivima Zapadna, Srednja i Južna Evropa, posmatrani kao celina, sa tri strane su okruženi morem: sa zapada Atlantskim Okeanom i Severnim Morem, sa severa Baltičkim Morem i prolazima Skagerak, Kategat i Sund i sa juga Sredozemnim Morem. Onaj ko vlada ovim morima ima velike operativno-strategiske mogućnosti na svim tačkama njihovih obala. Baltičko i Sredozemno More obuhvataju zapadnu polovinu Evropskog kontinenta kao sa dva kraka ogromnih klešta i u vezi sa Atlantskim Okeanom omogućavaju manevrovanje i rokiranje najvećih razmera.

Iz privrednih i strategiskih razloga, Rusija je oduvek nastojala da se dočepa krakova ovih klešta i da izbjie na Atlantski Okean. Sovjetski Savez, koji u svemu podražava carsku Rusiju činio je i stalno čini sve moguće napore da i u tom pogledu ne zaostane od svojih carskih prethodnika, u čemu je imao izvesnog uspeha. U Bencovom Moru ovladao je finskom lukom Petsamo (Pečenga); u Baltičkom Moru dopro je preko Istočno-nemačke okupacione zone do blizu Libeka i Hamburga; u pravcu Sredozemnog Mora preko satelitske Bugarske približio se Egejskom Moru do na 50 km, a u Albaniji je stvorio odvojenu bazu na Jadranskom i Jonskom Moru. Sve što je Sovjetski Savez do sada postigao u pravcu Sredozemnog Mora predstavlja samo prvu etapu njegovih planova za ostvarenje konačnog cilja — ovladavanja Sredozemljem i Bliskim i Srednjim Istokom.

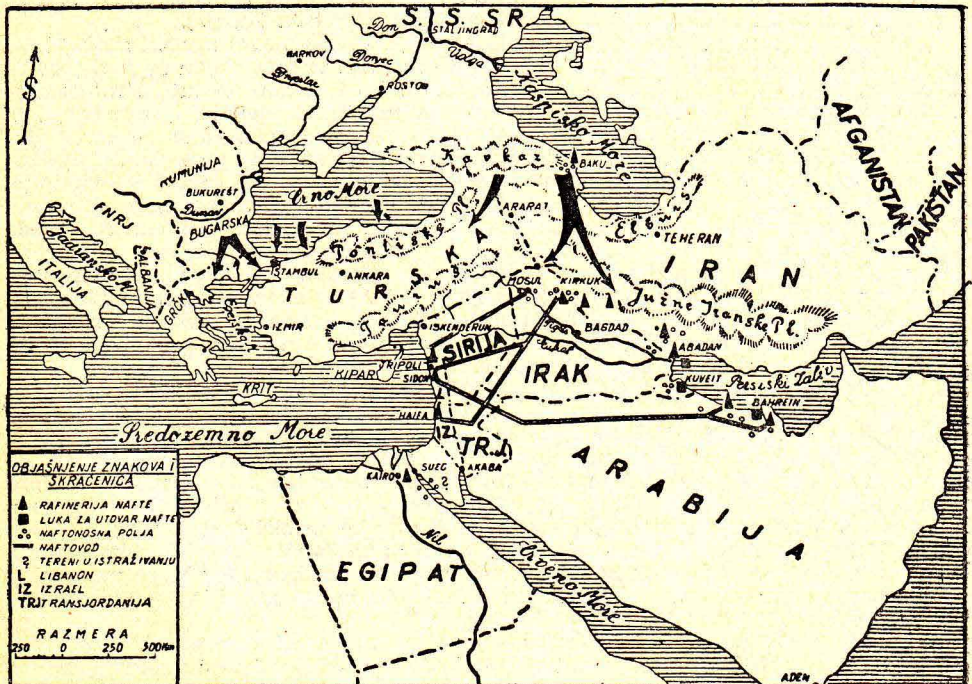
Usled ovakve situacije, Sredozemno More, a naročito njegova istočna polovina, dobija osobiti značaj. U eventualnom budućem sukobu između zemalja Istoka

¹⁾ Kratak istoriski osvrt dat je u »Vojnom delu« br. 3/52, str. 52.

i Zapada početna linija strategiskog fronta mogla bi prolaziti uglavnom: od Severnog Ledenog Okeana preko sovjetsko-finske granice na Baltičko More; dalje, zapadnim granicama Istočne Nemačke, Čehoslovačke i sovjetske zone u Austriji; zatim granicama između FNRJ i Mađarske, Rumunije i Bugarske i granicama između Grčke i Turske s jedne, i Bugarske s druge strane, i najzad, Crnim Morem i Jermenskom visijom južno od Kavkaza do Kaspiskog Mora, a eventualno i dalje prema Istoku (Avganistan, Pakistan, Kašmir itd.).

Ovakvo protezanje fronta pokazuje da bi njegov centralni deo u Nemačkoj i Čehoslovačkoj bio isturen na zapad do 12 meridijana, sa krilima povučenim na istok, a naročito sa južnim krilom koje se na Kaspiskom Moru nalazi na 49 meridijanu istočne dužine, što znači da bi centar u odnosu na ovo krilo bio isturen za preko 4.000 km. Na većem delu ovog južnog boka Evropskog fronta nalaze se oblasti Sredozemlja, Bliskog i Srednjeg Istoka, što u sadanjoj evropskoj i svetskoj situaciji ovim oblastima daje naročiti strategijski značaj. Za Sovjetski Savez ovaj značaj proizilazi iz potrebe da u slučaju sukoba Zapada sa Istokom zaštititi južni bok svog rasporeda u Centralnoj Evropi, na Balkanu i u Južnoj Rusiji. U isto vreme, ovladavanjem Sredozemnim Morem Rusi bi odvojili Evropu od Afrike i presekli plovidbeni put svetskog značaja: Atlantski Okean — Sredozemno More — Indiski Okean. Sve dok se Sredozemno More nalazi u rukama zapadnih zemalja, sovjetski prodor ka Atlantiku, koji bi bio izvršen najkraćim pravcem preko Nemačke i Francuske, na svom levom boku bi mogao biti ugrožen protivudarima iz oblasti Jadranskog, Egejskog i Crnog Mora. Sličnu operaciju predlagao je Čerčil u prošlom ratu protiv južnog boka nemačkih snaga u Rusiji — preko Egejskog i Jadranskog Mora.

S druge strane, eventualan prodor sovjetskih snaga u oblast Bliskog i Srednjeg Istoka ugrozio bi naftonosna polja ovih oblasti, a takođe i Suecki Kanal. Posledica toga bila bi da bi tim snagama sada bio otvoren put za ulazak u Sredozemlje, sa njegove istočne strane (vidi skicu).

Istočni deo Sredozemlja, Bliski i Srednji Istok

Vredno je da se istaknu značaj i uloga Sredozemlja i Mediteranskog fronta u Drugom svetskom ratu. Iako je konačna pobeda nad Osovinom bila postignuta u Srednjoj Evropi, ipak značaj operacija u Sredozemlju nikako nije bio sporedan. Ono je duže nego ma koja druga oblast bilo poprište neprekidnih akcija. U toku 12 meseci, od propasti Francuske do nemačkog napada na SSSR, ono je pored okupirane Francuske bilo jedina oblast u kojoj su armije Osovine mogle biti angažovane; u toku čitave 4 godine, od evakuacije Denkerka do iskrcavanja u Normandiji, to je bila jedina oblast u kojoj su Velika Britanija i SAD mogle da upotrebe svoje suvozemne snage.

Ne može se reći da su masovne i konačne bitke u Zapadnoj, Istočnoj i Srednjoj Evropi od 1944—45 obavezno značajnije od onih ranijih u Sredozemlju, iako su ove poslednje vođene sa skromnim sredstvima i bez postizanja konačne odluke. Iako se u Sredozemlju nije došlo do konačne pobede, tamo je izbegnut konačan poraz.

Na Sredozemnom frontu bilo je velikih suvozemnih operacija: bitke u Libijskoj Pustinji, iskrcavanje u Severnoj Africi i invazija Italije. Kod svih ovih operacija Sredozemno More je igralo prvorazrednu ulogu. Snage koje su se ovde borile bile su dovezene preko mora, a rat u pustinji je zavasio od vladanja morem. I kod Osovine kao i kod Saveznika, u toku celog rata armije su od fabrika bile razdvojene vodenim površinama bez čije kontrole ne bi bilo moguće snabdevanje. Ali to nije sve. Suvozemne bitke u Africi tučene su s jedne strane da bi Osovina ovladala novim morskim oblastima u cilju da od Sredozemnog Mora napravi svoje osovinsko jezgro, a s druge pak strane, da Saveznici preko njega otvore put kojim će se vratiti na Evropski kontinent. Izvršenje i jednog i drugog plana moralo je neizbežno od Sredozemlja da stvori operacijsku oblast od najvećeg strategiskog značaja.

Današnje agresivne namere SSSR koje se dobrim delom odnose i na Sredozemlje, opravdavaju mere koje su preduzete za zaštitu od njih. U tom pogledu učinjeno je već mnogo, ali ima još dosta da se učini. Istorijat organizacije i reorganizacije komandovanja snagama Severoatlantskog pakta u Južnoj Evropi poznat nam je od ranije¹⁾. Kao što je poznato, grupom grčko-turskih snaga u novom jugoistočnom sektoru u Trakiji treba da komanduje američki general Vajmen; njegov štab se nalazi u Smirni. No, ovo pitanje još nije rešeno.

Istočna i Zapadna Trakija predstavljaju pojas širine od 50—200 km. On obuhvata i natkriljava Egejsko More, prilaze ka Grčkoj i Turskoj, Dardanele, Bosfor i Istanbul. Ovakav geografski položaj ovog pojasa čini ga nesumnjivo jednim od najvažnijih u Jugoistočnoj Evropi. Jaka odbranbena organizacija Trakiskog sektora zahteva, pored ostalog, i jake snage u Istočnoj Trakiji. Da ne bi ove snage bile bačene u more ili zarobljene negde između Dardanela i Bosfora, treba ih zaštititi jakim vazduhoplovnim snagama sa ostrva u Egejskom Moru i sa nosača aviona, što iziskuje prisustvo jake flote; pored toga, ta zaštita treba da dođe i iz Grčke, Anadolije, pa i same Severne Afrike.

Izbijanjem na obalu Egejskog Mora Rusi ne bi postigli odlučujući uspeh na tome pravcu. Egejsko More sa velikim brojem ostrva (Severni i Južni Sporadi, Kikladi, Dodekanez i Krit), rasutih po celoj njegovoj površini, predstavlja zonu od oko 600 km dubine i oko 150 km širine koju je vrlo teško probiti jer se može lako zatvoriti i braniti.

Otsek moreuza Bosfora i Dardanela izgleda da je dobro utvrđen i sa mora neosvojiv. Čarska Rusija je vekovima usmeravala svoj glavni pritisak baš na ove tačke; ništa manji pritisak ne vrši sada ni SSSR. Prema nekim podacima izgleda da je Molotov u novembru 1940, prilikom svoje posete Berlinu, tražio od Hitlera baze za sovjetske kopnene i pomorske snage na Bosforu i Dardanelima, kao i područje južno od mesta Batum i Baku, koje bi Sovjetskom Savezu poslužilo kao centar i polazna tačka za krčenje puta ka Persiskom Zalivu. Hitler nije pristao da ustupi SSSR ove tačke i oblasti jer su mu bile potrebne za ostvarenje njegovih sopstvenih

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 2/53, str. 76.

planova. 1945 Rusi su tražili baze na moreuzima s tim da ih osiguravaju crnomorske zemlje. Pregovori su bili prekinuti 1946, jer bi davanje baza Sovjetskom Savezu značilo kraj suvereniteta Turske.

Ukoliko su izgledi na forsiranje Bosfora i Dardanela, usled turskog naoružanja i stalne pripravnosti američkih i britanskih vazduhoplovnih i pomorskih snaga, postajali sve manji, na ruskoj strani se sve više pojavljivala ideja o njihovom obilasku preko Rumunije i Bugarske. Ako se pogleda na kartu, odmah se vidi od kolikog bi značaja za sovjetsku agresiju bila Bugarska i Rumunija, i obratno, koliki bi značaj imale te zemlje za odbranu od agresije, da ne pripadaju sovjetskom bloku. U sadašnjoj situaciji, najjači stub protiv te agresije predstavljale bi Jugoslavija, Grčka i Turska.

Od Bosfora na istok turska teritorija zatvara sovjetskoj ekspanziji puteve ka jugu na prostranstvu dužine od oko 1.600 km, tj. do vrha Ararata na tromedi između Turske, SSSR i Irana. Prema tome, od svih članica NATO-a Turska ima najdužu granicu sa SSSR. Turska crnomorska obala je dosta pristupačna, ali je prodiranje u unutrašnjost zemlje teško zbog srednjeg i visokoplaninskog lanca Pontiskih Planina. Južno od ovih planina prostire se Anadoljska visoravan — jezgro Turske, koja još nema dovoljno izgrađenih komunikacija i predstavlja prirodno jako zemljište. Visoki i srednjeplaninski lanci sa prevojima na visini od oko 2.000 m, kao i nedovoljna komunikativnost i prohodnost znatno otežavaju upotrebu motorizovanih jedinica u velikim oblastima zemlje. Sada se izgrađuju važne železničke pruge i autoputevi, među kojima su od velikog strategiskog značaja oni koji sa obale Sredozemnog Mora vode ka tursko-sovjetskoj granici. Istovremeno se izgrađuju mnogobrojne vazduhoplovne baze.

Deo opšteg fronta koji se proteže istočno od vrha Ararata do Kaspiskog Mora i dalje na istok, a koji je obeležen granicom između Irana i SSSR, predstavlja njegov slabi sektor koji bi Rusi mogli da iskoriste u cilju obilaska jakog turskog fronta sa istoka i upada u Mesopotamiju. Jačanje odbranbene organizacije na ovom sektoru zavisice u priličnoj meri i od stava i doprinosa Irana, u pogledu odbrane svoje slobode i nezavisnosti. U tom smislu bi mu SAD mogle ukazati znatnu pomoć. Zasad, imajući u vidu trenutno stanje, Turska se za zaštitu svojih istočnih granica (prema Iranu) ne može dovoljno osloniti na svog istočnog suseda, već mora računati jedino na svoje sopstvene snage. Sa prostora Erzerum — jezero Van — Kars, mogao bi se napad sa severa na Iran i arapske zemlje staviti pod jak bočni udar.

Iako je u opštem planu NATO-a Turskoj armiji dodeljena defanzivna uloga, ipak je očigledno da njena teritorija predstavlja strategiski važnu osnovicu za vazdušne operacije protiv južnog bloka i centra SSSR. Plovidbeni putevi u Crnom Moru, rumunska naftonosna polja, oblast Bakua i industrija Ukrajine nalaze se u akcionom radijusu srednjih bombardera i aviona taktičkog vazduhoplovstva koji bi polazili sa turskih letilišta. Teške bombardere sa atomskim bombama, koji bi eventualno uzletali sa letilišta u Severnoj Africi, mogle bi u turskom vazdušnom prostoru da dočekaju lovačke jedinice i da ih doprate do ključnih tačaka sovjetske industrije i natrag.

U slučaju sovjetske ofanzive u pravcu Zapadne Evrope, kroz Severnu Nemačku Niziju, Varšava bi verovatno bila centar sovjetskog dotura i evakuacije. Ona je podjednako udaljena od vazduhoplovnih baza u Norveškoj kao i baza u Turskoj. Prema tome, sva evropska sovjetska teritorija i teritorija sovjetskih satelita nalazi se u akcionom radijusu vazduhoplovnih snaga zapadnih sila, koje su raspoređene oko nje u velikom polukrugu i mogu koncentrično dejstvovati protiv nje. Iz ovoga proizlazi da čak ni moćna sovjetska avijacija ne bi bila u stanju da se brani od koncentričnih vazdušnih napada na frontu koji se proteže od Arktika pa sve do Istočnog Sredozemlja i Bliskog i Srednjeg Istoka.

Iz dosadanjih razmatranja o velikom značaju Sredozemnog Mora i Sredozemlja (kao i Bliskog i Srednjeg Istoka) kako za SSSR, tako i za zapadne sile, proizlazi da bi istovremeno sa eventualnom sovjetskom ofanzivom protiv Zapadne Evrope morala uslediti i jaka ofanziva na jug, s obe strane Crnog Mora. Glavni udar ove

ofanzive imale bi da izdrže balkanske zemlje koje ne pripadaju Istočnom bloku (uključujući i Tursku).

S obzirom na ovo, Saveznici obraćaju vrlo veliku pažnju na Tursku i jasno se ističe njihova namera da od nje naprave glavni bastion u Istočnom Sredozemlju, kao i defanzivni bastion desnog krila NATO-a. Odlučna volja Turske da se brani na svim svojim granicama i velike obaveze koje je primila na sebe od Balkana do Kavkaza, zahtevaju odgovarajuće povećanje njenog ratnog potencijala. Tome cilju je posvećen veliki broj poseta visokih savezničkih ličnosti i konferencija u Ankari, u prošloj godini, kao i razne vežbe i manevri suvozemnih, pomorskih i vazduhoplovnih snaga u Trakiji, Istočnoj Anadoliji i u zapadnom i istočnom delu Sredozemnog Mora.

U daljem toku ukratko ćemo razmotriti oblast koja se nalazi istočno, južno i jugoistočno od Turske i koja leži na strategiskom pravcu sovjetskih snaga koje bi nastupale iz oblasti između Crnog i Kaspiskog Mora u pravcu Persiskog Zaliva i preko Mesopotamije ka Sueckom Kanalu i Severnoj Africi. Ova oblast poznata je pod nazivom *Bliski i Srednji Istok*.

U stranoj literaturi i štampi postoje razna gledišta o tome šta spada u Bliski, a šta u Srednji Istok. Kod nas je usvojena ova podela: *Bliski Istok* obuhvata Malo-azisku Tursku, Siriju sa Libanomom, Izrael, Irak, Transjordaniju (Jordan), Egipat i Arabiju, a *Srednji Istok*: Iran i Avganistan.

Teritorije navedenih zemalja predstavljaju jedno od svetskih žarišta u kome se sukobljavaju interesi raznih kontinenata i mnogih zemalja, kao i mnogih političkih, verskih, nacionalnih i ostalih grupacija. Zemlje Bliskog i Srednjeg Istoka spadaju među one koje su prve ušle u svetsku istoriju i u njoj odigrale svoju značajnu kulturnu i privrednu ulogu (Egipat, Vavilonija, Asirija, Persija itd.). Njihova kultura bila je pod vrlo velikim uticajem još starijih kultura Indije i Kine, te su na taj način još u davnim vremenima Bliski i Srednji Istok bili most preko koga je dopirala južna i istočnoaziska kultura u Sredozemlje i Evropu i preko koga je strujala trgovina između ovih delova sveta.

Zemlje Bliskog i Srednjeg Istoka nalaze se na sredokraći između tri kontinenta: Evrope, Azije i Afrike. To je most između Azije i Afrike, i u isto vreme preko njih vodi najkraća veza između Evrope i Istočne Azije i Australije. Bliski i Srednji Istok na našoj planeti zauzimaju jedan od ključnih položaja svetsko-strategiskog značaja. Onaj ko drži teritoriju između Istočnog Sredozemlja, Egejskog, Crnog i Kaspiskog Mora, Persiskog Zaliva i Crvenog Mora, drži čvrsto i istočnu poluloptu (Evropu, Aziju i Afriku).

U Drugom svetskom ratu držanjem Bliskog i Srednjeg Istoka Saveznici su bili u mogućnosti da odatle povedu borbu za izgubljene zemlje u Istočnoj i Južnoj Aziji; međutim, da je bila izgubljena ova centralna teritorija, bile bi izgubljene i teritorije na istoku jer bi bile otečene i od Evrope i od Afrike. Strategijski položaj Saveznika bio je ozbiljno ugrožen porazom Francuske 1940, kao i docnijom intervencijom Nemaca u Africi. S druge strane, sile Osovine bile su uočile ogroman značaj ove ključne teritorije, bez koje se ne bi mogla postići pobeda.

Osovina je već imala u svojim rukama jak mostobran na južnoj obali Sredozemnog Mora, u Italijanskoj Libiji. Istina, veze sa ovim mostobranima bile su teške, zbog blizine britanske Malte, ali nisu mogle biti prekinute. Da bi postigla svoj cilj na Bliskom i Srednjem Istoku, Osovina bi morala uspešno da izvrši bar jednu ili više od ovih četiri operacija: 1) da osvoji Egipat nastupajući iz Libije duž severne obale Afrike; 2) da ovlada Palestinom i Sirijom pomoću vazdušnih desanata sa ostrva Krita i Rodosa; 3) da pređe preko Dardanela i ofanzivom preko Turske (sa ili protiv njene volje) izbjije u oblast Sueckog Kanala i u Mesopotamiju i 4) da preko Južne Rusije i Kavkaza izbjije u Iran, Irak i na Persiski Zaliv. Kao što je poznato, prva operacija se završila porazom kod El Alamejna; druga je stigla samo do Krita; treća nije ni počela, a četvrta je došla samo do Kavkaza. Sovjetski Savez ima sada mnogo povoljnije uslove za izvršenje četvrte operacije i sa tom mogućnošću se računa.

*

Dosada je uspešno rešeno pitanje zaštite istočnog dela Sredozemnog Mora i vrlo važnog plovidbenog puta na delu opšteg fronta od austrijske granice preko Balkana i Turske, ali će desni bok ove odbranbene linije ostati sve dotle ugrožen dok se u Zapadni odbranbeni sistem ne ugradi i blok arapskih zemalja. To je utoliko važnije što se na ovom otvorenom boku nalaze najveće svetske rezerve nafte (42%) i veze Zapada sa Srednjim i Dalekim Istokom i to morske preko Sueckog Kanala i Crvenog Mora, a suhoputne i vazdušne preko Sirije, Izraela, Jordana i Iraka ka Persiskom Zalivu i dalje ka Indiji i Dalekom Istoku. Zato je razumljivo što su prošle godine SAD, Vel. Britanija, Francuska, Turska, Južna Afrika, Australija i Novi Zeland odlučili da hitno formiraju *Grupu za planiranje*, koja ima zadatak da pripremi organizaciju odbrane Bliskog i Srednjeg Istoka. Ova organizacija bi se zvala »MEDO« (*Middle East Defence Organization*), a sedište bi bilo u turskom mestu Iskenderumu. Arapske zemlje bile su pozvane da se priključe ovoj »Grupi za planiranje«. Međutim, one se još nisu odlučile da se priključe sklopu odbrane koji je organizovan pod vođstvom zapadnih sila, jer još uvek strahuju od uplitanja ovih sila u njihove nacionalne probleme. Međutim, pri tome ne bi smele da potcenjuju opasnost od moguće sovjetske agresije.

Još 1945 godine obrazovalo je sedam arapskih država — Egipat, Saudiska Arabija, Jordan, Irak, Jemen, Sirija i Libanon — *Arapsku ligu* u cilju zajedničkog istupanja u pitanjima spoljne politike; sedište Lige je u Kairu. U leto 1952 dopunjena je Arapska liga *Paktom sigurnosti*. Unutar Arapske lige svakako postoje trenja i nacionalne suprotnosti. Tako naprimer, smatra se da su Irak, Jordan i Libanon orijentisani više prema Engleskoj, dok Sirija i Saudiska Arabija naginju više ka SAD. I držanje Egipta nailazi na otpor u Ligi. Ipak, treba imati u vidu da ova grupa zemalja, iako zasada vojnički slaba, pretstavlja politički i moralno snagu čiji je značaj u stalnom porastu (naprimer, u zajedničkom istupanju u OUN po pitanju autonomije Tunisa itd.).

Kao što je već rečeno, arapske zemlje su sklone neutralnosti u slučaju sukoba između Istoka i Zapada. Zasada one smatraju za svog glavnog neprijatelja državu Izrael, sa kojom su još uvek u ratnom stanju i ne pokazuju mnogo volje da ovo stanje prekinu. Zatim, žele da se oslobode predominantnog uticaja Vel. Britanije na Bliskom Istoku. Egipat traži da Britanija povuče svoje snage sa Sueckog Kanala i evakuiše Sudan. Na Sueckom Kanalu, gde Britanija drži oko 40.000 vojnika, Egipat preti partizanskim dejstvima.

Arapska liga je zasada vojnički slaba; to se pokazalo i u ratu sa Izraelom. U ovom trenutku dolaze u obzir snage Egipta, koje su u fazi reorganizacije i naoružavanja i Arapska legija u Jordanu, pod komandom britanskih oficira, koja broji 15.000 vojnika. Od većeg su značaja vojne snage Izraela u jačini od oko 120.000 vojnika. Zbog ovakvog stanja, zapadne sile smatraju da Arapska liga ne bi bila u stanju da preuzme na sebe samostalnu odbranu Sueckog Kanala.

U privrednom pogledu situacija na Bliskom Istoku je sledeća:

Teritorije Bliskog i Srednjeg Istoka pretstavljaju još uvek neispitana područja, tako da je teško o njima dati ma kakve statističke podatke koji bi bili makar i približno tačni, naročito u pogledu ekonomskog bogatstva. Tamošnji narodi žive u specifičnim geografskim i društvenim uslovima. Stanovništvo ima vrlo visok natalitet, a nizak životni standard. To su zemlje u kojima preovlađuje poljoprivreda i u kojima sem petroleja nema drugih poznatih znatnijih rudnih bogatstava ni industrije. Gustina naseljenosti pojedinih država u odnosu na njihovu ukupnu površinu izgleda veoma niska. Međutim, ako se uzmu u obzir pustinje i ostale neobrađive površine onda se dolazi do suprotnih zaključaka. Sistem deobe i poseda zemlje je feudalalan. Osim malog broja izuzetaka veći deo obradive zemlje pripada vrlo ograničenom broju porodica, koje drže u svojim rukama privredu, političku i crkvenu vlast. U Egiptu preko 37% obradive površine pripadalo je dosada vlasnicima zemlje čiji broj iznosi svega 0,5% ukupnog broja stanovništva, dok 70% zemljoradnika poseduje prosečno 0,4 ha ili još manje. Sada se u Egiptu sprema agrarna reforma. Industrija je u početnim fazama razvoja. Ipak, može se reći da je industrijalizacija već

dostigla izvestan stupanj sa posledicama ekonomskog i društvenog karaktera. Dalji razvoj ometaju ove činjenice: nedostatak početnog kapitala, nedostatak specijalizovane radne snage, skućenost tržišta, inostrana konkurencija, slabo razvijena saobraćajna mreža i nizak standard života.

Ispitana rudna bogatstva Bliskog i Srednjeg Istoka, izuzev nafte, zasada su vrlo oskudna. U Egiptu ima fosfata, u Izraelu potaše i hroma, a u Jordanu takođe nešto fosfata. U Turskoj ima rudnika uglja, gvožđa i olova. Nafta je ovde daleko najvažniji rudni i industrijski faktor i praktično jedini energetska izvor.

Sirija i Libanon zasada predstavljaju skromne poljoprivredne izvore (vinova loza, masline, timunovi i južno voće), ali imaju uslova za razvoj ako bude rešen problem navodnjavanja. U gradu Tripoli završava se naftovod koji dovodi naftu iz Iraka; ovo je omogućilo razvoj industrije za obradu pamuka i proizvodnju cementa.

U mnogo zaostalijim prilikama nalazi se *Jordan*. To je više pastirska nego poljoprivredna zemlja, sa pastirima — nomadima. Glavno bogatstvo sastoji se od stočnog fonda.

Na poluostrvu *Arabiji* postoji vrlo primitivna zemljoradnja i ograničeno stočarstvo. Glavni element ekonomskog potencijala je nafta, koja je i glavni prihod Saudiske države i jedino sredstvo za poboljšanje inače veoma niskog životnog standarda.

Egipat u pogledu poljoprivrede zauzima posebno mesto; tu se uglavnom gaji pamuk — u zoni delte Nila, i šećerna trska — u Gornjem Egiptu. Zbog nedostatka dobrih pašnjaka stočarstvo nema izgleda za razvoj. Od ruda treba pomenuti naftu (milijon tona godišnje) i fosfat (oko 300.000 tona). Preduzimaju se opsežne mere za navodnjavanje.

U *Iraku* razvoj poljoprivrede zavisi isključivo od poboljšanja sistema za navodnjavanje jer Irak ima vrlo suhu i velikim delom stepsku i pustinjsku klimu, a velike reke Eufrat i Tigar to navodnjavanje omogućavaju. U Iraku postoje bogata nalazišta nafte koju eksploatišu pretežno američke i engleske kompanije (4,5 miliona tona godišnje). Glavna nalazišta su u oblasti Kirkuk odakle vode naftovodi u Tripoli i Haifu.

U *Iranu* se zemlja obrađuje samo u dolinama i retkim oazama — 1/10 površine; od toga 70% zemlje nalazi se u rukama veleposednika. Najviše se proizvode žitarice, pamuk, duvan i šećerna repa. Industrijska proizvodnja ograničena je na preradu domaćih sirovina. Rudno bogatstvo Irana predstavlja nafta (32 miliona tona u 1950).

Turska je pretežno poljoprivredna zemlja; od poljoprivrede živi 80% stanovništva. U pogledu rudnog bogatstva vrše se intenzivna istraživanja. Bogata su nalazišta uglja i gvozdene rude. Turska proizvodi godišnje preko 4 miliona tona uglja i preko 100.000 tona livenog gvožđa. Kao proizvođač električne energije, ona je među zemljama Bliskog i Srednjeg Istoka na prvom mestu.

U oblasti *Palestine* poljoprivreda je predstavljala glavnu granu privrede; međutim, nova država Izrael poslala je putem industrijalizacije zemlje; zemljoradnjom se bavi samo 25% stanovništva.

*

Sve veća potražnja za naftom na svetskom tržištu pridaje Bliskom i Srednjem Istoku naročiti privredni značaj. Vojnička slabost zemalja ove oblasti, kao i politička, društvena i ideološka previranja, čine od nje u strategiskom pogledu odbrane Zapada veoma osetljivu prazninu. Zato nije nikakvo čudo što se i ovde svuda oseća uticaj Moskve. Politika SSSR usmerena je na to da se spreči formiranje bloka zemalja Bliskog i Srednjeg Istoka i da se razjedinjene oblasti dovedu pod politički i vojnički uticaj Moskve i tako izvrši okruženje Turske; na taj način Moskva bi uspeła da ovlada istočnim stožerom odbranbenog fronta zapadnih sila u Sredozemlju i na Bliskom i Srednjem Istoku.